

primavera 2025

Les traduccions de Yukio Mishima

Albert Nolla

El 2025 se celebra el centenari del naixement de Yukio Mishima (14 de gener de 1925 - 25 de novembre de 1970), l'escriptor japonès que ha assolit un nivell de celebritat més elevat tant al seu país com a l'estranger. La fama de Mishima es basa evidentment en la seva obra literària, fascinant i controvertida, però també en el seu estil de vida extravagant i en el seu espectacular suïcidi ritual per *seppuku* (o *harakiri*) el 1970.

1. Mishima, home de lletres i d'acció

Definit sovint com a narcisista, romàntic, decadent o nihilista, Mishima va crear en tan sols dues dècades -les que van del debut literari el 1949 a la mort el 1970- una de les obres més extenses de les lletres japoneses modernes, formada per quaranta novel·les, una cinquantena de peces teatrals, vint-i-cinc volums de relats, una trentena d'assajos i un guió cinematogràfic.

A més de ser un autor prolífic, Mishima també va ser un escriptor extremament versàtil, capaç de conrear temes i gèneres tan variats com la novel·la confessional, la ficció romàntica, l'assaig filosòfic, la sàtira o la ciència-ficció, i d'experimentar amb un ampli ventall d'inspiracions i tradicions literàries provinents del Japó antic, però també del món clàssic (l'ideal de bellesa i la concepció heroica de la mort) i del món modern (Nietzsche, Wilde, Gide o Bataille).

Home de lletres, però també d'acció, Mishima va ser, a més, un personatge polifacètic que es va dedicar a activitats tan diverses com produir obres de teatre, fer d'actor en un grapat de pel·lícules, practicar intensament el culturisme, el karate o el kendo, fer de model fotogràfic, participar en encesos debats polítics o fins i tot fundar un exèrcit privat.

Nascut com a Kimitake Hiraoka en el si d'una família benestant de Tòquio, Mishima va viure una infància marcada per la sobreprotecció de la seva àvia paterna, que el va iniciar en el món de l'art, però també en el del patiment i la mort, i una adolescència tenyida per l'ambient bèl·lic regnant al Japó imperialista de les dècades dels trenta i els quaranta. Malgrat tot, va poder rebre una educació excel·lent, al nivell de la seva intel·ligència, primer a l'escola Gakushūin (un centre elitista reservat als fills de l'aristocràcia) i després a la Universitat Imperial de Tòquio, on va cursar estudis de Dret. Tot i que es va deslliurar d'anar a la guerra perquè li van diagnosticar una falsa tuberculosi, la perspectiva de la mort va planar constantment a l'horitzó del jove Mishima, que va buscar refugi en el món de les lletres. Mentre encara era estudiant, va publicar els primers relats en diverses revistes literàries, i ja va cridar l'atenció d'escriptors com l'insigne Yasunari Kawabata, que es va convertir en el seu mentor i amic per a tota la vida.

En acabar els estudis de Dret, Mishima va treballar breument al Ministeri de Finances, però la seva ferma vocació literària el va dur a publicar *Kamen no kokuhaku* (Confessions d'una màscara, 1949), una colpidora novel·la autobiogràfica en què revelava l'atracció que havia sentit des de ben petit per la mort, la violència i els cossos masculins. Convertit immediatament en l'enfant terrible del Japó de postguerra, va deixar la feina de funcionari i es va dedicar en cos i ànima a l'escriptura, i va produir febrilment una gran quantitat de textos destinats a un públic molt ampli i variat.

Segons sembla, escrivia seguint un ritme i una rutina molt personals. Començava la feina cada dia prop de la mitjanit i treballava fins ben entrada la matinada, dedicant les primeres hores al que ell considerava literatura «menor», normalment relats de ficció popular o peces de teatre nō, que publicava en revistes de gran tirada, i consagrant les últimes a la literatura «major», unes novel·les molt ambicioses en què feia gala d'un gran domini lingüístic i estilístic. D'entre aquestes obres «majors» produïdes durant la dècada dels cinquanta destaca sobretot *Kinkakuji* (El temple del pavelló durat, 1956), una novel·la basada en un fet real esdevingut només cinc anys abans, en què s'analitzava minuciosament la psicologia d'un monjo que havia cremat el temple Kinkakuji de Kyoto per evitar que la bellesa que contemplava cada dia entrés en decadència. Aquest

títol va confirmar Mishima com l'escriptor més brillant del seu país i li va reportar encara més fama i més diners.

A partir de la dècada dels seixanta, amb el Japó immers en una època de ràpid creixement econòmic sota l'empara dels Estats Units, Mishima es va començar a preocupar per la deriva excessivament occidentalitzadora que seguia el seu país i va centrar els interessos en la ideologia de dretes, el nacionalisme i la figura de l'emperador. Les obres on es pot observar més clarament aquesta nova orientació política són el relat «Yūkoku» («Patriotisme», 1961), en què recreava amb una bellesa i un detallisme esfereïdors el suïcidi ritual d'un jove militar i la seva esposa després d'un cop d'estat fallit el 1936, o la novel·la *Eirei no koe* (*La veu dels esperits dels caiguts en la guerra*, 1966), en què uns pilots kamikaze lamentaven que l'emperador hagués renunciat a la seva condició divina després de la derrota del país a la Segona Guerra Mundial. Les tendències de Mishima en aquells anys també van quedar ben paleses en assajos com *Taiyō to tetsu* (*Sol i acer*, 1968), on exposava la seva particular teoria de l'acció, o *Hagakure Nyūmon* (*Introducció al Hagakure*, 1967), on propugnava l'adopció de l'ètica dels samurais en el Japó modern.

A partir del 1966, Mishima va emprendre les dues activitats que van marcar els darrers anys de la seva vida. D'una banda, va començar a escriure la tetralogia *Hōjō no umi* (*El mar de la fertilitat*, 1965-1970), una revisió de la història recent del Japó a través dels ulls d'un personatge que es reencarna en quatre moments diferents del segle XX; i, de l'altra, va fundar el Take no Kai (Societat de l'Escut), un exèrcit privat format per un centenar d'estudiants relacionats amb la dreta i units per la promesa de defensar l'emperador d'una possible revolució comunista.

Les activitats militars de Mishima van arribar al punt culminant el 25 de novembre de 1970, quan, just després de lliurar l'últim volum d'*El mar de la fertilitat* al seu editor, es va dirigir a la caserna de les Forces d'Autodefensa al barri d'Ichigaya de Tòquio acompanyat de quatre membres del Take no Kai, va fer ostentació del general que dirigia la caserna i, davant la presència d'uns quants centenars de soldats i periodistes, va pronunciar un discurs contra la Constitució pacifista de 1947 i la relació d'amistat entre el Japó i els Estats Units. En veure que les seves paraules rebien el menyspreu del públic que

l'escoltava, es va tancar al despatx del general i es va llevar la vida seguint el ritual del *seppuku*, en un suïcidi tràgic que va trasbalsar profundament els seus coetanis.

2. La transcendència de la figura de Mishima

Més de mig segle després, continua havent-hi molts interrogants sobre els motius que van dur l'autor més cèlebre del Japó a cometre el que va ser el primer suïcidi ritual després de la fi de la Segona Guerra Mundial, però no hi ha dubte que aquesta mort tan teatral va contribuir a engrandir encara més la seva figura tant al Japó com arreu del món.

Per fer-nos una idea de la transcendència de la figura de Mishima, només esmentarem que va ser candidat al Premi Nobel cinc vegades (guardó que finalment va rebre el seu mentor Kawabata el 1968), o que pocs mesos abans de la seva mort, va aparèixer a la coberta de *The New York Times Magazine* vestit de samurai, en un ampli reportatge que el definia com a «home del Renaixement japonès» i reconeixia la seva influència com a icona del món literari i cultural.

De fet, la seva vida va ser traslladada al cinema pel director canadenc Paul Schrader, que el 1985 va rodar *Mishima: A Life in Four Chapters*, una pel·lícula altament simbòlica i estilitzada en què es retrataven alguns dels moments vitals més importants de l'autor.

Així mateix, les seves obres de teatre nō s'han anat portant a l'escena de manera continuada per tot el món des de la seva mort (en alguns casos de la mà de directors tan rellevants com Robert Wilson, Andrzej Wajda o Ingmar Bergman), fins al punt que avui Mishima és el dramaturg japonès que ha estat més representat globalment.

3. Les traduccions de Mishima a altres llengües

Pel que fa estrictament a la seva producció literària, cal destacar que, segons la informació que figura a la base de dades sobre literatura japonesa traduïda que la Japan Foundation posa a l'abast del públic a la seva pàgina web, Mishima és el quart autor japonès més traduït de tots els temps. El podi d'aquest rànquing l'ocupen Haruki Murakami, amb 1.545 referències, Ryūnosuke Akutagawa

(1.478) i Yasunari Kawabata (1.369). Mishima els segueix amb 1.018 referències, molt per sobre d'autors de la talla de Jun'ichirō Tanizaki (699), Osamu Dazai (602) o el també Premi Nobel Kanzaburō Ōe (519).

Les obres més importants de Mishima ja es van començar a traduir a l'anglès a les dècades dels cinquanta i els seixanta, seguint l'èxit esclatant que tenia al seu país. És el cas de *Kamen no kokuhaku* (1949), que el 1958 es va traduir amb el títol de *Confessions of a Mask*; *Shiosai* (1954), que el 1956 es va publicar com a *The Sound of the Waves*; *Kinkaku-ji* (1956), que el 1959 es va donar a conèixer com a *The Temple of the Golden Pavilion*; l'obra de teatre *Sado kōshaku fujin* (1965), traduïda el 1967 amb el títol de *Madame de Sade, o la tetralogia Hōjō no umi* (1966-1970), ja publicada entre el 1969 i el 1971 com a *The Sea of Fertility*.

Aquestes primeres traduccions a l'anglès van ser el primer pas per donar a conèixer Mishima en altres idiomes, sobretot a partir de la dècada dels setanta, després de la mort de l'autor. La majoria d'aquestes primeres obres s'han anat reeditant (i algunes fins i tot s'han retraduït) durant diverses dècades per arribar a les noves generacions de lectors. Paral·lelament, la imatge de l'obra de Mishima també s'ha anat ampliant gràcies a la traducció d'obres menors o experimentals, com és el cas de la novel·la d'entreteniment *Inochi urimasu* (1968, traduïda a l'anglès, el francès, l'alemany, l'italià o el castellà el 2018) o de la novel·la de ciència-ficció *Utsukushii hoshi* (1962, traduïda a l'anglès com a *Beautiful Star* el 2022).

Si ens fixem en la informació que proporciona l'esmentada base de dades de la Japan Foundation, Mishima ha estat traduït sobretot a l'anglès (175 referències), l'italià (163), el castellà (114) i el francès (106). Malauradament, la base falla a l'hora de mostrar el nombre de referències en xinès i coreà, tot i que no hi ha dubte que la seva obra està gairebé íntegrament traduïda a aquests dos idiomes. Aquest primer grup de llengües va seguir de l'alemany (71 referències), el rus (51) i el portuguès (50), amb el neerlandès (30) o el turc (23) a una certa distància. I finalment hi ha un últim grup d'idiomes en què es poden trobar al voltant d'una desena de títols traduïts, com són l'àrab (16), el grec (12), el noruec (12), el suec (11), el polonès (8),

l'hongarès (7), el danès (7) o l'indonesi (5). El català se situa clarament en aquest últim grup, amb un total de set obres traduïdes.

4. Les traduccions de Mishima en català

Aquestes set obres que tenim a l'abast en català conformen una petita mostra de la diversitat de la producció literària de Mishima, atès que inclouen quatre novel·les, dos volums de teatre i un recull de relats. Tot seguit les presentem seguint l'ordre cronològic en què van ser publicades.

La primera obra de Mishima que va aparèixer en català va ser la novel·la *El mariner que va perdre la gràcia del mar* (*Gogo no Eikō*, 1963), traduïda de l'anglès per Josep M. Fulquet i publicada per Proa dins la col·lecció A Tot Vent l'any 1984. Es tracta d'una novel·la força breu (198 pàgines) que, malgrat no ser una obra «major» de l'autor, sí que tracta de temes molt representatius del seu món literari, com ara la lluita entre l'amor i la mort al més pur estil d'una tragèdia grega. Per bé que es tracta d'una traducció indirecta, aquest volum té un valor històric indiscutible, perquè, a més de ser el primer títol de Mishima en la nostra llengua, constitueix un dels escassos exemples d'obres literàries japoneses traduïdes al català durant el segle XX. És possible que la motivació de la traducció tingués a veure amb la popularitat que aquesta obra tenia en altres països, derivada en part de l'adaptació cinematogràfica que el director Lewis John Carlino en va fer el 1976 (estrenada amb el títol *The Sailor Who Fell from Grace with the Sea* al món anglosaxó i com a *Los días impuros en el extranjero* a Espanya).

Cal esmentar que aquesta novel·la també té una versió al castellà, en traducció de l'anglès de Jesús Zulaika i publicada per Bruguera el 1980, com també una versió en èuscar (l'única obra de Mishima traduïda a aquest idioma), amb el títol d'*Arratsaldeko atoiuntzia*, en traducció directa de Hiromi Yoshida publicada per l'editorial Ibaizabal Argitaletxea el 1994.

La segona traducció de Mishima apareguda en català va ser l'obra teatral *La senyora de Sade* (*Sado kōshaku fujin*, 1965), traduïda per Vicenç Altaió i Patrick Gifreu a partir de la versió francesa d'André Pieyre de Mandiargues i publicada per Edicions del Mall el 1986. El volum anava acompanyat d'un pròleg de Patrick Gifreu i d'un

postfati de l'autor. L'obra, considerada una obra mestra del teatre modern japonès en què es barregen brillantment erotisme i crueltat, es va representar al Teatre Lliure entre el 24 d'octubre de 1986 i el 4 de gener de 1987, amb direcció de Jordi Mesalles i un repartiment de luxe format per Rosa Novell o Anna Lizaran, entre altres. Segons es pot llegir en una crítica apareguda al número 327 de Serra d'Or (desembre de 1986), «per la força i la suggestió de la seva llegenda, i per la indubtable vàlua de les seves propostes, l'obra de Yukio Mishima havia d'entrar amb força al nostre món cultural. No fa pas massa temps (9/V/85), en el marc del Cicle de Teatre Obert, ja va aparèixer tímidament amb tres obretes curtes gràcies a Teatreneu i Carles Lasarte, i ara ho fa per la porta gran del Teatre Lliure».

Aquestes «tres obretes curtes» són les que van integrar l'espectacle 3 x Mishima, que es va representar a Barcelona l'any 1985. Segons es pot llegir a la crítica apareguda al número 309 de Serra d'Or (juny de 1985), «amb aquest espectacle, el Teatreneu ens dona a conèixer un popular autor japonès contemporani, Yukio Mishima (Tòquio, 1925-1970), el qual, d'entre una extensa obra, intenta d'escriure peces teatrals seguint l'estil tradicional del nō, però sota una òptica del tot actual. Les tres peces, Rancúnia d'amor, El ventall de la geisha i La comtessa Aoi, són delicades, d'una estètica dramàtica exòtica, plenes de misteri. El temps s'allarga com un ritual i la tensió escènica es manifesta en un text de marcada tendència poètica». Podem imaginar que la traducció d'aquestes peces, a càrrec de Mercè Altimir i Tsutomu Kensho (segons figura a la crítica), va quedar aparcada en algun calaix, fins que l'any 2004 van aparèixer, segurament revisades, en el volum *L'armari: tres peces de teatre nō modern*, en traducció de Mercè Altimir i publicat per Arola dins la col·lecció Camaleó. Aquest volum de noranta pàgines inclou les tres obres (ara titulades *L'armari*, *Aoi* i *El ventall d'Hanjo*), així com un pròleg molt interessant de la traductora i un CD amb la versió sonora en japonès dels textos originals, juntament amb el text original i la traducció al català.

És especialment remarcable el paper pioner d'aquestes dues companyies (Teatreneu i Teatre Lliure), que es van atrevir a encomanar la traducció i a portar a l'escena textos de Mishima en català a mitjan dècada dels vuitanta, potser seguint l'exemple de les representacions que se n'havien fet en altres països, com ara

Anglaterra o França.

Ja entrats al segle XXI, i en un context de traduccions sortosament cada cop més freqüents del japonès al català, trobem la publicació de dues novel·les especialment rellevants de Mishima, *La remor de les onades* (*Shiosai*, 1954) i *El temple del pavelló daurat* (*Kinkakuji*, 1956), ja en traducció directa, a càrrec del tàndem format per Ko Tazawa i Joaquim Pijoan. Publicades inicialment a Ara Llibres l'any 2011, totes dues novel·les han estat reeditades per Amsterdam al final del 2024 per commemorar el centenari del naixement de l'autor, que, com dèiem a l'inici d'aquest article, s'ha escaigut el gener del 2025. *La remor de les onades* és una obra força breu (192 pàgines), que l'autor mateix considerava més aviat d'entreteniment, però que sempre ha tingut una molt bona acollida a Occident gràcies al seu estil líric i evocador. Per la seva banda, *El temple del pavelló daurat* (272 pàgines) és sense cap mena de dubte un dels títols cabdals en la trajectòria de Mishima, atès que condensa de manera exemplar els grans temes que defineixen la seva visió del món i la seva estètica (la força destructiva de la bellesa, l'obsessió psicològica o la decadència del Japó modern).

En aquest sentit, la publicació d'aquestes dues novel·les en traducció directa de Ko Tazawa i Joaquim Pijoan va representar un salt molt significatiu en la presència de Mishima en les nostres lletres.

En els darrers anys han aparegut dos títols més de Mishima en català, *Confessions d'una màscara* (*Kamen no Kokuhaku*, 1949) i *Onnagata i altres contes*, totes dues en traducció directa d'Albert Nolla. *Confessions d'una màscara* (210 pàgines i publicada per Adesiara l'any 2021) és la impactant novel·la personal amb què Mishima va irrompre en el panorama literari japonès just després de la derrota del país a la Segona Guerra Mundial. El projecte d'aquesta traducció, sorgit de la iniciativa personal del traductor per tal d'omplir el buit que comportava l'absència d'aquest títol en la nostra llengua, va comptar amb la complicitat de l'editor d'Adesiara, Jordi Raventós, i amb una subvenció de la Institució de les Lletres Catalanes l'any 2020.

Per acabar, el recull *Onnagata i altres contes* (265 pàgines i publicat per Edicions del Cràter l'any 2024) està format per vuit relats de temàtica diversa que Mishima va escriure entre el 1946 i el 1963. El

volum va ser possible gràcies a una beca per a la traducció i la publicació de The Japan Foundation. La selecció dels relats, a càrrec dels editors Mariona Bosch i Oriol Ràfols, inclou textos tan interessants com «La cigarreta» (*Tabako*, 1946) o «Mort a ple estiu» (*Manatsu no shi*, 1952), si bé la peça més destacada és segurament «Patriotisme» (*Yūkoku*, 1961), una nouvelle en què es descriu en un estil cru però molt poètic el suïcidi ritual d'un militar i la seva esposa. Mishima va convertir aquesta història en un curtmetratge que ell mateix va dirigir i va protagonitzar cinc anys després (1966), prefigurant de manera esgarrifosa el que seria la seva mort real per *seppuku* el 1970.

En un context com l'actual, en què cada cop hi ha més traductors capaços de traduir del japonès al català i més editorials disposades a publicar textos provinents de les lletres nipones, podem esperar que en els anys que venen puguin aparèixer més obres de Mishima en la nostra llengua. La seva producció és sens dubte prou àmplia i variada perquè puguem continuar explorant-la i descobrint-hi noves troballes.